

Dámy a pánové,

panatujete si, že jsem vám začal uvádět materiál týkající se toho snu. Jsem nyní uprostřed a ještě je toho hodně, co má přijít. Ale na konci větší přednášky mě Dr. Crichton-Miller požádal, abych mluvil o problému přenosu. To mně ukázalo něco, co se zdá mít praktický význam. Když pečlivě analyzuji takový sen a věnuji mu hodně práce, často se stává, že se moji kolegové diví, proč hromadím takové množství učeného materiálu. Myslí si: „Nu dobře, ukazuje to jeho zanícení a dobrou vůli něco ze snu udělat. Ale jaké je praktické využití všech těch paralel?“

Nemám proti těmto pochybnostem vůbec nic. Ale právě jsem chtěl něco k tomuto problému říci a Dr. Crichton-Miller mne v tomto mém pokusu zachytil a položil mi otázku, kterou by dal každý praktický lékař. Praktičtí lékaři mají co činit s praktickými problémy, a ne s teoretickými otázkami; proto jsou vždy trochu netrpěliví, když se jedná o teoretická objasnění. Obzvláště jsou sužováni zpola zábavnými, zpola bolestivými, dokonce i tragickými problémy přenosu. Kdybyste byli trochu trpělivější, viděli byste, že jsem se zabýval právě materiálem, kterým může být přenos analyzován. Ale protože se tato otázka objevila, myslím, že bych měl spíše vyhovět vašemu přání a hovořit o psychologii a terapii přenosu. Ale je na vás, abyste si vybrali. Měl jsem pocit, že Dr. Crichton-Miller mluvil za většinu z vás. Je má domněnka správná?

Členové:

Ano.

146

Myslím, že jste se rozhodli správně, protože budu-li hovořit o přenosu, budu mít příležitost se vrátit zpět k tomu, co jsem původně zamýšlel s analýzou toho snu. Obávám se, že nebudeme mít čas ji dokončit, ale myslím, že bude lépe, když začneme od vašich skutečných problémů a potíží.

Nikdy bych se nedal přinutit k tomu, abych vypracoval ten složitý symbolismus a pečlivé studium paralel, kdyby mne tak hrozně nezneotevřela cesta k tomu druhu práce, kterou jsem se vám snažil popsat ve své větší přednášce. Na začátku jsem vám řekl, že mé přednášky i když věci zhusťm tak, jak jsem to udělal, podal vám úplný přehled toho, co bych měl říci.

Když hovoříme o přenosu, musíme nejdříve tento pojem definovat, abychom skutečně chápali, o čem mluvíme. Víte, že se slovo přenos – původně ražené Freudem – stalo hovorovým termínem; dokonce našlo svou cestu do širší veřejnosti. Obecně se tím myslí nevhodná závislost na někom, jakýsi přilnavý druh vztahu.

Výraz „přenos“ (angl. „transference“, pozn. př.) je překladem německého slova *Übertragung*. Doslavně znamená *Übertragung*: přenesl něco z jednoho místa na druhé. Slovo *Übertragung* se také užívá v metaforickém smyslu k označení přenesení z jedné formy do druhé. Proto je v němčině synonymem se slovem *Übersetzung* – to znamená překlad (angl. translation).

Psychologický proces přenosu je specifickou formou obecnějšího procesu projekce. Je důležité spojit tyto dva pojmy a uvědomit si, že přenos je zvláštním případem projekce – aspoň já to tak chápu. Každý má samozřejmě právo užívat tohoto výrazu svým vlastním způsobem.

Projekce je obecný psychologický mechanismus, jenž přenáší subjektivní obsahy jakéhokoli druhu na objekt. Například když řeknu, „Tato místnost má žlutou barvu“, je to projekce, protože na objektu samotném žádná žlutá není; žlutá existuje pouze v nás. Jak víte, barva je náš subjektivní prožitek. Stejně je tomu, slyším-li zvuk: je to projekce, protože zvuk sám o sobě neexistuje; je to zvuk v mé hlavě; je to psychologický jev, který projitkují.

147

Přenos je obvykle proces, jenž se odehrává mezi dvěma lidmi, a ne mezi lidským subjektem a fyzickým objektem, i když jsou zde výjimky, kdežto obecnější mechanismus projekce, jak jsme viděli, se může právě tak dobře vztahovat na fyzické objekty. Mechanismus projekce, jímž jsou subjektivní obsahy přenášeny na objekt a jeví se, jako by k němu patřily, není nikdy volním aktem, a přenos jako specifická forma projekce není z tohoto pravidla žádnou výjimkou. Nemůžete vědomě a záměrně projikovat, protože potom neustále víte, že projikujete své subjektivní obsahy, tudíž je nemůžete umístit do objektu, neboť víte, že ve skutečnosti patří k vám. Při projekci je zjevný fakt, se kterým jste konfrontováni v objektu, ve skutečnosti iluzi; ale vy se domníváte, že to, co v objektu pozorujete, není subjektivní, ale že je to něco, co objektivně existuje. Proto je projekce zrušena, když zjistíte, že zjevné objektivní fakta jsou ve skutečnosti subjektivními obsahy. Potom jsou tyto obsahy spojeny s vaší psychologií a nemůžete je už připisovat objektu.

Někdy si je člověk zřejmě zcela vědom svých projekcí, i když nezná jejich plný rozsah. A ona část, které si není vědom, zůstává nevědomá a jeví se stále, jako by patřila objektu. To se často stává v praktické analýze. Například řeknete: „Podívejte se, promítáte jednoduše obraz svého otce do toho muže nebo do mne“, a domníváte se, že je to naprosto uspokojivé vysvětlení a úplně postačující k rozpuštění projekce. Možná, že je to uspokojivé pro lékaře, ale ne pro pacienta. Neboť je-li v té projekci ještě něco více, pacient bude v projekci pokračovat. Nezávisí to na jeho vůli; je to jednoduše jev, který se produkuje sám. Projekce je automatický, spontánní fakt. Je jednoduše zde; nevíte, jak se to děje. Prostě ji tam najdete. A toto pravidlo, jež platí obecně pro projekci, platí také pro přenos. Přenos je něco, co je prostě zde. Pokud vůbec existuje, je zde a *priori*. Projekce je vždy *nerádný* mechanismus, proto ji vědomí nebo vědomé posíhnutí zničí.

Jak jsem již řekl, je přenos přesně vzato projekce, která se odehrává mezi dvěma jedinci a která zpravidla má emocionální a nuklavý ráz. Emoce samy o sobě jsou vždy v určité míře pro subjekt něčím, co jej uchvacuje a přemáhá, protože jsou to mimovolné, bezděčné slavy, které překonávají zájemý já. Navíc lpi na subjektu a on je nemůže od sebe oddělit. Avšak tento bezděčný stav subjektu je současně projikován do

objektu a tím se vytváří vazba, která nemůže být přerušena a má na subjekt nuklavý vliv.

Emoce se nedají oddělit jako ideje nebo myšlenky, protože jsou identické s určitými fyzickými slavy, a proto jsou hluboce zakořeněny v hmotné podstatě těla. Proto emoce projikovaných obsahů tvoří vždy jakési spojení, určitý druh dynamického vztahu mezi subjektem a objektem – a to je přenos. Přirozené tato emocionální vazba nebo most či elastická struna může být – jak víte – pozitivní nebo negativní.

Projekce emocionálních obsahů má vždy zvláštní vliv. Emoce jsou nakažlivé, protože jsou hluboce zakořeněny v sympatickém systému; odtud slovo „sympathicus“ (řecky: sympaton – mít soucit, pozna. překl.). Jakkoli proces emocionálního charakteru okamžitě vyvolá podobné procesy u jiných. Když jste v davu, který je pod vlivem nějaké emoce, určité se dostanete do vlivu stejné emoce. Předpokládejme, že jste v zemi, kde se hovoří jazykem, kterému vy nerozumíte, a někdo řekne víp a lidé se smějí; vy se pak idiótsky smějete také jednoduše proto, že se nemůžete zdrzet smíchu. Také když jste v davu, jenž je politicky vzrúšen, nemůžete si pomoci, abyste nebyl vzrúšen také, dokonce i když vůbec nesdílíte názory těch ostatních, protože emoce má suggestivní účinek. Francouzští psychologové se zabývali touto „contagion mentale“ („duševní nákazou“) a existují o tomto předmětu některé velmi dobré knihy, zvláště Le Bonova *The Crowd: A Study of the Popular Mind* (česky: Duše davu, Praha 1947).

V psychoterapii sama skutečnost, že pacient má emoce, má vliv na lékaře, i když on sám se úplně distancuje od emočních obsahů pacienta. A je velkou chybou, jestliže si lékař myslí, že se nad to dokáže sám dostat. Nemůže udělat více než to, že si uvědomí skutečnost, že to má na něj vliv. Jestliže to nevidí, je příliš povznešen a nemluví k věci. Je to dokonce jeho povinnost akceptovat pacientovy emoce a obházet je. To je důvod, proč odmítám dávat pacienta na pohovku a sedět za ním. Sve pacienty dávám před sebe a mluvím k nim jako mluvím jedna přirozená lidská bytost k druhé, projevuji se úplně a reaguji bez rezervovanosti.

Pamatuji se velmi dobře na jednu starší, asi osmapadesátiletou ženu – rovněž lékařku – ze Spojených států. Přišla do Curychu ve stavu naprosto toho zmatku. Byla tak popletená, že jsem nejdříve myslel, že se napůl zbláznila, dokud jsem nezjistil, že prošla analýzou. Vyprávěla mi určité

věci, které ve svém zmatku udělala a bylo celkem zřejmé, že by tyto věci nikdy neudělala, kdyby její analytik byl lidská bytost a ne mystická šifra, která seděla za ní, přiležitostně pronesla moudré slovo z oblahů a nikdy neprojevila nějakou emoci. Takže se zcela ztratila ve svých vlastních mlhách a učinila některé pošetilé věci, kterým on mohl velmi lehce zabránit. Kdyby se bval choval jako lidská bytost. Když mi to všechno vyprávěla, měl jsem přirozeně emocionální reakci a zaklel jsem či udělal něco podobného. Náčez ona vystřílela ze své židle a vyčítavě řekla: „Ale Vy máte emoci!“ Odpověděl jsem „Proč ne? Mám na emoci přece naprosto právo.“ „Ale jste analytik!“, namítala. Řekl jsem, „Ano, jsem analytik a mám emoce. Myslíte si, že jsem idiot nebo katatonik?“ „Ale analytici přece nemají žádné emoce.“ Poznámka jsem. „Nuže, Váš analytik zřejmě neměl žádné emoce, a byl to – smím-li to tak říci – blázen!“ Tento jediný okamžik ji všechno vyjasnil. Řekla, „Díky bohu! Teď vím, kde jsem. Víš, že proti mně je lidská bytost, která má lidské emoce!“ Má emocionální reakce jí dala orientaci. Nebyla myslící typ, byla citový typ, a potřebovala proto tento druh orientace. Ale její analytik byl člověk, jenž prostě myslel a existoval jen ve svém intelektu a neměl žádné spojení s jejím citovým životem. Byla vysoce emocionální sanguinický typ člověka, jenž potřeboval emocionální a citové gesto jiné lidské bytosti, aby se necítila osaměla. Jestliže máte léčit citový typ a vy hovoříte výlučně o intelektuálních záležitostech, je to stejně, jako kdybyste vy jako jediný intelektuál mluvil ke společností citových typů. Byl byste úplně ztrcen; cítil byste se jako byste byl na severní točce, protože by vám nerozuměli, nikdo by nereagoval na vaše myšlenky. Všichni lidé by byli strašně míli – a vy byste se cítil úplně trapně, protože by nereagovali na váš způsob myšlení.

Člověk musí lidem vždy odpovídat v jejich hlavní funkci, jinak se nevytvoří žádný kontakt. Takže abych mohl ukázat svým pacientům, že jejich reakce dospěly do mého systému, musím sedět proti nim, aby mohli číst reakce v mém obličejí a viděli, že je poslouchám. Kdybych seděl za nimi, mohl bych zívát, mohl bych spát, mohl bych odbočit ve svých vlastních myšlenkách a mohl bych dělat, co chci. Nikdy nevědí, co se mnou děje, a tak zůstávají v autoerotickém a izolovaném stavu, jenž pro normální lidi není dobrý. Samozřejmě kdyby se připravovali pro existenci jako poustevníci v Himálaji, bylo by to něco jiného.

Pacientovy emoce jsou vždy lehce nakazitivé a jsou velmi nakazitivé, jestliže obsahy, které pacient promítá do analytika, jsou identické s analyticky vlastními nevědomými obsahy. Potom oba spadnou do stejné temné díry nevědomí a dostanou se do stavu participace. Je to jev, který Freud popsal jako protipřenos (angl. countertransference, něm. Gegenübertragung, pozn. př.). Skládá se ze vzájemné projekce a spoutání jeden druhého vzájemným nevědomím. Participace, jak jsem vám řekl, je charakteristická pro psychologii primitivů, to jest pro psychologickou úroveň, na níž neexistuje žádné vědomé rozlišení mezi subjektem a objektem. Obapolná nevědomost je ovšem velmi matoucí, jak pro analytika tak pro pacienta; je ztracena veškerá orientace a taková analýza končí katastrofou.

Ani analyticky nejsou absolutně dokonali a může se stát, že přiležitostně jsou v určitých hlediscích nevědomí. Proto jsem již odedávna trval na tom, že by se analytici sami měli podrobovat analýze; měli by mít otce zpovědníka nebo matku zpovědníci. Dokonce i papež se musí přes veškerou svou neomylnost pravidelně zpovídat, a to ne nějakému monsignorovi nebo kardinálovi, ale obyčejnému knězi. Není-li analytik se svým nevědomím objektivně v kontaktu, není vůbec žádna záruka, že pacient nespadne do nevědomí analytika. Praviděpodobně všichni znáte určité pacienty, kteří disponují dábelskou lstivostí při hledání slabého místa, zranitelného místa v analyticky psyché. K tomuto místu se snaží připoutat projekce ze svého vlastního nevědomí. Říká se obvykle, že je to charakteristické pro ženy, ale není to pravda, muži dělají přesně totéž. Vždy si najdou v analyticky toto zranitelné místo a on si může být jistý, že kdykoli se do něho něco dostane, bude to přesně v onom místě, kde je bez obrany. To je místo, kde je sám nevědomý a kde je schopen dělat přesně stejně projekce jako pacient. Pak nastává stav participace nebo přesněji řečeno stav osobní kontaminace skrze obapolnou nevědomost. Existuje samozřejmě řada názorů na přenos a všichni jsme poněkud předpokládali definici, kterou nám dal Freud; existuje tendence myslet si, že je to vždycky záležitost erotického přenosu. Ale má zkušenost nepotvrtila teorii, že jsou projikovány výhradně erotické obsahy nebo infantilní záležitosti. Podle mé zkušenosti může být projikováno cokoliv a erotický přenos je pouze jednou z mnoha možných forem přenosu. V lidském nevědomí existují mnohé další obsahy, které mají tak vysoce

emocionální povahu, a ty se mohou projíkovat právě tak jako sexualita. Všechny aktivované obsahy nevědomí mají tendenci objevovat se v projekci. Je to dokonce pravdělo, že nevědomý obsah, jenž je konstelován, projeví se nejdříve jako projekce. Jakýkoliv aktivovaný archetyp se může objevit v projekci buď do nějaké vnější situace nebo do lidí nebo do okolnosti – zkrátka do objektů všeho druhu. Existují dokonce přenosy na zvířata a na věci.

Nedávno jsem měl zajímavý případ neobyčejně inteligentního muže. Vysvětlil jsem mu projekci, kterou „udělal“; promíтал svůj nevědomý obraz ženy do skutečné ženy a sny ukazovaly velmi jasně, kde se právě skutečná osoba úplně odlišovala od jeho očekávání. „Sedělo to“, byla to pravda. Potom řekl, „Kdybych to věděl před dvěma lety, ušetřil bych 40 000 franků!“ Zeptal jsem se „Jak to?“ „Nuže, kdosi mi ukázal starou egyptskou sochu a já jsem se do ní okamžitě zamiloval. Byla to egyptská kočka, opravdu nádherná věc.“ Okamžitě ji koupil za 40 000 franků a položil ji na okraj křbu ve svém příjmacím pokoji. Ale pak zjistil, že ztratil klíč své duše. Jeho kancelář byla o poschodi níže a on musel téměř každou hodinu odskočit z práce, aby se mohl podívat na kočku a když uspokojil svou touhu, vrátil se zpět ke své práci jen proto, aby po nějakém čase šel opět nahoru. Tento neklid se stal tak nepřijemným, že umístil kočku na stůl přímo proti sobě – aby zjistil, že už vůbec nemůže pracovat! Potom ji musel zamknout do podkrovní, aby se osvo- bodil z jejího vlivu a musel vzdorovat ustavičnému pokusu o otevření krabice a podívat se opět na kočku. Když pochopil svou obecnou projekci ženského obrazu – protože kočka samozřejmě symbolizuje ženu – celé kouzlo a fascinace sochou zmizely.

To byla projekce do fyzického objektu, jež přeměnila kočku v živou bytost, ke které se musel stále vracet, jako se někteří lidé vrací k analytikovi. Jak víte, analytik je často obviňován z toho, že má hadí oči, že magnetizuje nebo hypnotizuje lidi, že je nutí, aby se k němu vraceli, že je nenechává odejít. *Existují* některé výjimečně špatné případy protipřenosu, kdy analytik skutečně nemůže nechat pacienta odejít; ale obvykle jsou taková obvinění výrazem velmi nepřijemného druhu projekce, která se může dokonce vystupňovat k perskucčním myšlenkám.

Intenzita přenosového vztahu odpovídá vždy důležitosti jeho obsahu pro subjekt. Jedná-li se o obzvláště intenzivní přenos, můžeme si být

jistí, že obsahy projekce – jakmile jsou vyčleněny a uvědoměny – budou mít pro pacienta právě takovou důležitost, jako měl přenos. Když se přenos zhroutí, nezmezi do vzduchu; jeho intenzita nebo odpovídající množství energie se objeví na jiném místě – například v jiném vztahu – nebo v jiné důležité psychologické formě. Protože intenzita přenosu je intenzivní emoce, která je opravdu vlastnictvím pacienta. Když je přenos zrušen, všechna tato projíkováná energie se vrací zpět do subjektu a on pak disponuje pokladem, jenž byl předtím v přenosu jednoduše promarněn.

Nyní bychom měli říci několik slov o *etiologii* přenosu. Přenos může být zcela spontánní a nevyprovokovanou reakcí, něco jako „láska na první pohled“. Samozřejmě přenos by se nikdy neměl chybě považovat za lásku; nemá totiž s láskou vůbec co činit. Přenos pouze zneuzívá lásku. Může se zdát, jako by přenos byla láska a nezkušenými analytici dělají chybu, že jej považují za lásku a pacient dělá stejnou chybu a říká, že je zamilován do analytika. Ale není vůbec zamilován.

Přenos může příležitostně vzniknout dokonce ještě před prvním pohledem, to znamená před léčením nebo mimo ně. A když se to stane osobě, která potom nepříjde na analýzu, nemůžeme zjistit příčiny. Ale to vše tím více poukazuje na to, že to nemá vůbec co činit se skutečnou osobností analytika.

Jednou ke mně přišla dáma, kterou jsem viděl tři týdny předtím na společenské recepci. Dokonce jsem s ní ani nepromluvil; mluvil jsem pouze s jejím manželem a znal jsem ho dosti povrchně. Pani mi potom napsala o konzultaci, tak jsem ji objednal. Přišla a když byla ve dveřích mé ordinace, řekla „Nechci vstoupit.“ Odpověděl jsem „Nemusíte vstoupit; můžete samozřejmě odejít! Nemám absolutně žádný zájem na vás!“ „Odpověděl jsem „Já Vás nemutím.“ „Ale přinutil jste mě přijít.“ „Jak jsem to mohl udělat?“ Myslím jsem, že je pomatená, ale nebyla vůbec pomatená, měla pouze přenos, který jí ke mně přitahoval. V mezidobí provedla určitý druh projekce a tato projekce měla pro ni tak vysokou emocionální hodnotu, že ji nemohla odolat; byla ke mně magicky přitahována, protože ta elastická struna byla pro ni příliš silná. V průběhu její analýzy jsme přirozeně zjistili, jaké byly obsahy tohoto nevyprovokovaného přenosu.

Obvykle se přenos vytvoří teprve během analýzy. Velmi často je to způsobeno požitím v navazování kontaktu, ve vytvoření emocionální harmonie mezi lékařem a pacientem – to jest to, co francouzští psychologové v dobách hypnotické a sugestivní psychoterapie nazývali „le rapport“. Dobrý raport znamená, že lékař a pacient spolu dobře vycházejí, že dovedou spolu skutečně hovořit a že je mezi nimi určité množství vzájemné důvěry. V dobách hypnotherapeutů samozřejmě celý hypnotický a sugestivní účinek závisel na existenci nebo neexistenci raportu. Když je raport mezi analytikem a pacientem obtížně vytvořit kvůli osobnostním rozdílům, které brzdí terapeutický efekt, nedostatek kontaktu v analytické léčbě způsobuje, že nevědomí pacienta se snaží překlenout tuto vzdálenost vybudováním kompenzačního mostu. Proto tože zde není žádná společná půda, žádná možnost vytvořit nějaký druh vztahu, pokouší se zaplnit tuto mezeru vášnivý cit nebo se tuto mezeru snaží zaplnit erotická fantazie.

Stává se to často lidem, kteří obvykle odporují jiným lidem – buď proto, že mají komplex méněcennosti nebo kvůli megalomani nebo z jiných příčin – a kteří jsou psychologicky velmi izolováni. Potom ze strachu, že by se mohli ztratit, jejich povaha způsobí divoké ústí emoci, aby se připojili k analytikovi. Jsou zoufalí, že on jim snad také nebude rozumět, takže se snaží příznivě naladit buď okolnosti nebo analytika nebo svůj vlastní odpor jakýmsi druhem sexuální přitažlivosti.

Všechny tyto kompenzační jevy mohou být těžké obráceny a vztahují se právě tak na analytika. Předpokládejme například, že analytik má léčit ženu, jež ho nijak zvlášť nezajímá, ale najednou odhalí, že má o ni sexuální fantazie. Nepřeji analytikům, aby měli takové fantazie, avšak mají-li je, měli by si je pokud možno uvědomit, protože je to důležitá informace z jejich nevědomí, že jejich lidský kontakt s pacientkou není dobrý, že je tam narušení raportu. Proto analyticko nevědomí vyvolává nedostatek dosti dobrého lidského raportu tím, že mu vnutí fantazii, aby se překryla vzdálenost a vybudoval most. Tyto fantazie mohou být vizuální, může to být určitý cit nebo vjem – například sexuální vjem. Jsou nepochybně znamením toho, že analytikův postoj k pacientovi je špatný, že ho přeceňuje nebo podceňuje nebo mu nevěnuje náležitou pozornost. Náprava tohoto postoje může být také vyjádřena sny. Takže když se vám zdá o pacientovi, dávajte vždy pozor a snažte se postře-

hnout, zda vám sem ukazuje, kde snad děláte chybu. Pacienti jsou nesmírně vědci, když jste v tomto ohledu čestní a pocitují to velmi, když jste nečestní nebo nedbali.

Měl jsem jednou velmi destruktivní případ. Léčil jsem mladou asi dvaadvacetiletou nebo čtyřiaadvacetiletou dívku. Měla velmi zvláštní domorodou chůvu⁷¹. Jak se to stává s dětmi narozenými v koloniích, dostaly se jí exotické prostředí a ta zvláštní, v tomto případě dokonce barbarská civilizace pod kůži a touto zvláštní atmosférou byl poněkud infikován celý emocionální a instinktivní život dítěte. Tato atmosféra je něco, co si běloch na Východě sotva kdy uvědomuje; je to psychická atmosféra domorodce ve vztahu k bělochovi, atmosféra intenzivního strachu – strachu z krutosti, z bezohlednosti a obrovské a záhadné moci bělocha. Tato atmosféra nakazí děti narozené na Východě; vplíží se do nich strach a naplní je podvědomými fantazemi o krutosti bělocha a jejich psychologie se zvláštním způsobem přeroutí a jejich sexuální život dopadne často špatně. Trpí nevysvětlenými nočními můrami a panickými pocity a nejsou s to se přizpůsobit normálním okolnostem, když jde o problémy lásky, sňatku a podobně.

To byl případ této dívky. Dostala se beznadějně na scesi a zapletla se do velmi rizikových erotických situací a získala velmi špatnou pověst. Osvojila si méněcenné způsoby chování; začala se malovat a pudrovat jila primitivní ženu ve své krvi nebo spíše ve své kůži tak, aby se tato žena mohla připojit a pomohla jí žít. Protože nemohla a přitrouzeně ani nechtěla žít bez svých instinktů, musela dělat spoustu věcí, které ji přivedly velmi nízko. Například velmi lehec podlehla špatnému vkusu; nosila strašně barvy, aby uspokojila primitivní nevědomí v ní, aby se připojilo, když chtěla zaujmout muže. Její výběr mužů byl však přitrouzené také pod tůvovně a tak se dostala do přišerného zmatku. Její přezdívkou byla „velká nevěstka z Babylónu“. Všechno to bylo samozřejmě

⁷¹ Tento případ je zevrubněji diskutován in: „The Realities of Practical Psychotherapy“. Sebrané spisy, angl. vyd., sv. 16, 2. vyd., dodatek. Viz též „Concerning Mandala Symbolism“. Sebrané spisy (angl. vyd.), sv. 9, 1. odst. 656–659 a obr. 7, 8 a 9, ukazující mandaly nakreslené touto pacientkou.

velké neštěstí pro jinak slušnou dívku. Když přišla za mnou, vypadala skutečně odpudivě odporně, takže jsem se cítil velmi rozpacitě kvůli svým vlastním deccrám, když byla v mé kanceláři asi hodinu. Řekl jsem, „Podívejte se, nemůžete prosit takhle vypadat, vypadáte jako ...“ a řekl jsem něco velmi drastického. Byla z toho velmi smutná, ale nemohla si pomoci.

V té době jsem měl o ní tento sen: *Byl jsem na nějaké hlavní cestě na úpatí vysokého kopce, na kopci byl zámeček a v tom zámečku vysoká věž, zámeček věž. Na vrcholku té vysoké věže byla loďtice, překrásně otevřené zařízení se sloupy a překrásnou mramorovou balustrádou a na té balustrádě seděla elegantní postava ženy. Vzhledl jsem vzhluru – a musel jsem se podívat tak, že jsem ještě potom cítil bolest v šíji – a ta postava byla má pacientka. Poté jsem se probudil a okamžitě jsem si pomyslel, „Nebesa! Proč mě nevědomi umístilo tu dívku tak vysoko?“ A ihned mne napadla myšlenka, „Pohlížel jsem na ni zvysoka.“ Protože jsem si skutečně myslel, že je špatná. Můj sen mi ukázal, že to byla chyba, a já jsem věděl, jsem byl špatný lékař. Přistihlo dne jsem jí proto řekl: „Zdá se mi o Vás sen, v němž jsem se musel na Vás dívat tak vysoko, že mě bolela šíje, a příčina této kompenzace spočívá v tom, že jsem se na Vás díval zvysoka.“ Mohu Vám říci, že to udělalo zážraky! Žádné další problémy s přenosem, protože jsem s ní jednoduše dobře vycházel a setkal se s ní na správné úrovni.*

Mohl bych vám vypravovat o řadě takových informativních snů o lékařově vlastním postoji. A když se opravdu snažte být na stejné úrovni s pacientem, ani příliš vysoko ani příliš nízko, když máte správný postoj, správné ocenění, potom budete mít mnohem méně problémů s přenosem. Neuchrání vás to úplně, ale určitě nebudete mít ty špatné formy přenosu, které jsou jen překompenzací za nedostatek raportu. Existuje ještě jiný důvod pro překompenzování přenosem v případě pacientů s naprosto autoerotickým postojem: jsou to pacienti, kteří jsou uzavřeni v autoerotické izolaci a mají silně brnění nebo tlustou zed a hrady kolem sebe. Přes to však mají zoutalou potřebu lidského kontaktu a přirozeně touží po nějaké lidské bytosti mimo tyto stěny. Ale nic pro to neudělají. Nepohnou ani prsem a ani nikomu nedovolí, aby se přiblížil a z toho postoje dosanou přšerný přenos. Takových přenosů se nelze dotýkat, protože pacienti jsou velmi dobře zajištěni ze všech

stran. Naopak, když se snažte něco s přenosem dělat, považují to za určitý druh agrese a brání se tím více. Takže musíte nechat tyto lidi škvárit se ve vlastním sádle, dokud toho nemají dost a dobrovolně nevýjdou ze své pevnosti. Samozřejmě, že si budou stěžovat na nedostatek vašeho porozumění a podobně, ale jediná věc, kterou můžete udělat, je být trpělivý a říci: „Podívejte se, Vy jste uvnitř, nic neprojevíte, a dokud nic neprojevíte, já také nemohu nic udělat.“

V takovém případě může přenos dosáhnout téměř bodu varu, protože jenom silný plamen přinutí tu osobu opustit svůj hrad. Samozřejmě, že to znamená velký výbuch; ale tento výbuch musí lékař snést klidně a pacient bude později velmi vděčný, že ho lékař nebral doslovně. Pamatuji se na případ jedné své kolegyně – a mohu vám o něm klidně vyprávět, protože ta kolegyně je již mrtva – jedné Američanky, která ke mně přišla za velmi složitých okolností. Ze začátku byla na komi. Víte, že v Americe existují podivné instituce, které se nazývají university a colleges pro ženy; v našem technickém jazyce je nazýváme lhané animní (animus incubators), a ty ročně produkují množství ořesených osob. Nizze ona byla také takové ptáče. Byla „velmi kompetentní“ a dostala se do nepřijemné přenosové situace. Byla analytička a měla případ ženatého muže, jenž se do ní silně zamiloval. Nebyla to ovšem láska, byl to přenos. Projíkal do ní, že ona si ho chce vzít, ale nechce připustit, že je do něho zamilovaná, a tak nešetřil prostředky na květiny a čokolády a parádu pro ni a nakonec jí hrozil dokonce revolverem. A tak musela okamžitě odjet a přišla za mnou.

Brzy se ukázalo, že nemá ani ponětí o citovém životě ženy. Byla v pořádku jako lékařka, ale cokoliv se týkalo stěry muže, bylo jí absolutně cizí. Byla dokonce blaženě neznalá mužské anatomie, protože na univerzitě, kde studovala, se pítvala pouze ženská těla. Dovedete si tudíž představit situaci, v níž jsem se ocitl.

Přirozeně jsem viděl, co přijde, a viděl jsem hned, proč ten muž padl do pasti. Nebyla si sama sebe vůbec vědomá jako žena: byla jen mužským duchem s křídly vespod a celé ženské tělo neexistovalo; její pacient byl přirozeně přinucen mezeru zaplnit. Musel jí dokázat, že muž existuje a že muž má právo, že ona je žena a měla by na něho reagovat. Byla to její neexistence jako ženy, která nalícila past. Samozřejmě, že on byl stejně nevědomý, protože vůbec neviděl, že ona jako žena neexistuje.

Vidíte, že on byl také takový piáček sestávající jen z hlavy a křidel. Také nebyl muž. Často zjišťujeme, že Američané jsou strašně nevědomi sami sebe. Někdy si najednou sami sebe uvědomí a pak dostanete ty zajímavé příběhy o slušných mladých dívkách, jež se seberou a utěou s Čínany nebo s černochy, poněvadž u Američanů ona primitivní vrstva, s jejíž akceptací máme my poněkud problémy, je pro ně nepřijemná, protože je ještě níže. Je to stejný jev jako „stát se černým“ nebo „stát se domorodým“ v Africe.

Nyní se tito dva lidé dostali do strašně přenosové situace a člověk by mohl říci, že jsou oba úplně blázniví, a proto žena musela utéci. Léčení bylo samozřejmě naprosto jasné. Musela si uvědomit sama sebe jako ženu a žena si nikdy sama sebe neuvědomí do té doby, dokud nedokáže akceptovat fakt, že má své city. Proto její nevědomí zařídilo báječný přenos na mě, což ona samozřejmě nepřijala a já jsem jí to ani nevnucoval. Byla právě takovým případem úplně izolace a konfrontovat ji s jejím přenosem by jí pouze bývalo přinutilo do obranné pozice, která by samozřejmě pokazila účel léčby. Proto jsem o tom nikdy nemluvil a nechal jsem jen věci běžet a klidně pracoval na snech. Sny – jak to čini stále – nás nepřetržitě informovaly o pokroku jejího přenosu. Viděl jsem přicházet vyvrcholení a věděl jsem, že jednoho dne dojde k náhle explozi. Samozřejmě, že bude trochu nepřijemná a velmi emocionální, jak jste možná sami zjistili z vlastní zkušenosti; předvídal jsem velmi sentimentální situaci. Nůž s tím se musíte prosit vyrovnat; nemůžete tomu zabránit. Po šesti měsících velmi klidné a pečlivé systematické práce se již nemohla zdržet a najednou téměř vykřikla, „Ale já Vás miluji!“ A pak se zhroutil, klesla na kolena a počínala si velmi zmateně.

Takový okamžik musíte prosit vydržet. Je to opravdu strašně mít 34 let a najednou zjistit, že jste lidský. Pak vám to ovšem přijde jako velké sousto, a to sousto je často nestravitelné. Kdybych jí býval před šesti měsíci řekl, že přijde chvíle, kdy bude dělat vyznání lásky, vyskočila by do stropu. Byla ve stavu autoerotické izolace a vzrůstající plamen, stoupající oheň jejich emoci se nakonec propálil skrze zdi a přirozeně všechno vyústilo v jakýsi druh organické erupce. Ta událost zlepšila její stav a v té chvíli se vyřešila dokonce i přenosová situace v Americe. Pravděpodobně si myslíte, že to všechno zní pěkně chladnokrevně. Ve

skutecnosti můžete takovou situaci zvládnout slušně pouze tehdy, když se nechováte jako byste byli nadřazení. Musíte ten proces doprovázet a snižit své vědomí a cítit se do situace, abyste se příliš nelišili od svého pacienta; jinak se cítí příliš trapné a bude mít potom ten nejhroznější odpor. Proto je velmi dobré mít v zásobě sentimenty, které si potom můžete dovolit využít při takové příležitosti. Samozřejmě, že to vyžaduje určitou zkušenost a rutinu, aby se udeřilo na správnou notu. Není to vždy lehké, ale člověk musí překlenuout tyto trapné chvíle tak, aby pacientovy reakce nebyly tak špatné.

Zmiňoval jsem se již o další příčině přenosu, a tou je vzájemná společná nevědomost a kontaminace. Příklad, o němž jsem vám právě vyprávěl, poskytuje příklad takové vzájemné nevědomosti. Kontaminace pomoci společné nevědomosti se stává pravidlem, jestliže má analytik nedostatek adaptace podobný jako pacient; jinými slovy, když je neurotický. Pokud je analytik neurotický, ať již je jeho neuroza dobrá nebo špatná, má někde otevřenou ránu, někde jsou otevřené dveře, které nekontroluje a tudíž se pacient dostane dovnitř a potom je analytik kontaminován. Proto je důležitým požadavkem, že by analytik toho měl o sobě vědět co nejvíce.

Vzpomínám si na případ mladé dívky, která, než přišla ke mně, byla u dvou analytiků a když ke mně přišla, měla identický sen, který měla, když byla u těch předějších analytiků⁷². Pokaždé měla na začátku analýzy zvláštní sen: *Přijíždí na cestnici a chtěla přejít, ale nemohla najít cestnici, kde by měla prociť, co s sebou nesať*. V prvním snu hledala hranici, ale nemohla k ní vůbec přijít. Z toho snu získala pocit, že nikdy nebude schopna najít správný vztah ke svému analytikovi; ale protože měla pocity méněcennosti a nedůvěrovala svému úsudku, zůstala u něho a nic z toho nevědělo. Pracovala s ním dva měsíce a potom odešla.

Potom šla k jinému analytikovi. Opět se jí zdálo, že přišla k hranici; *byla matavá noc a jediná věc, kterou byla s to vidět, bylo malé, slabé světýlko. Někdo řekl, že je to světlo v cestnici a ona se k ní snažila dostat. Po cestě šla = kopce a přes údolí. V hloubi údolí byl temný les a ona měla*

⁷² Je to vlastně tenýž případ, jenž byl probíran výše na str. 155–156.

strach pokračoval, ale přesto její prošla a najednou cítila, že někdo na ni v té době visí. Snažila se ho seřádit, ale ten někdo se jí držel ještě více a najednou zjisřila, že je to její analytik. Stalo se to, že po třech měsících práce se u analytika vyvinul větší ni silný protipřenos, což iniciální sen předvídal.

Když přišla ke mně – viděla mne předtím na jedné přednášce a rozhodla se pracovat se mnou – zdálo se jí, že přichází ke švýcarským hranicím. Byl den a viděla cehnice. Přišla hranice a vešla do cehnice a tam stál švýcarský cehnik. Před ní šla nějaká žena a on ji nechal projít, pak přišla řada na ni. Měla s sebou jenom malou tašku a myslala si, že prodá nepozorovaně. Ale cehnik se na ni podíval a řekl: „Co máte v té tašce?“ Ona řekla: „Ach, vůbec nic“, a otevřela ji. Cehnik do ní strčil ruku a vytáhl něco, co se pořád zvěšovalo a zvěšovalo, až z toho byly nakonec dvě celé postele. Jejím problémem bylo, že měla odpor k manželství; byla zasnoubená a nechtěla se kvůli určitým příčinám vdát a ty postele byly manželské postele. Vytáhl jsem z ní ten komplex a přiměl ji, aby si problém uvědomila; brzy poté se vdala.

Tyto počáteční sny jsou často velmi instruktivní. Proto se vždy nového pacienta ptám, když ke mně poprvé přijde: „Věděl jste již nějaký čas, že sem přijдете? Setkal jste se se mnou již někdy? Zdálo se Vám něco nedávno, snad poslední noc?“ Protože stalo-li se to, poskytuje mi srozumitelně cennou informaci o svém postoji. A udržte-li si úzký kontakt s nevědomím, jste s to rozlousknout mnohý těžký oříšek. Přenos je vždy překážka, není to nikdy výhoda. Léčíte navzdory přenosu, ne kvůli přenosu. Jiným důvodem přenosu, zvláště jeho špatných forem je provokace ze strany analytika. Musím bohužel říci, že jsou iští analytikové, kteří pro přenos pracují, protože věří, i když neví proč, že přenos je užitečná a dokonce nezbytná součást léčby; pacienti proto mají mít přenos. Samozřejmě, že je to naprosto seštiná myšlenka. Často jsem měl případy pacientů, kteří ke mně přišli po předchozích analýzách a kteří byli asi po čtrnácti dnech téměř zoufalí. Věci se doposud vyvíjely velmi pěkně a já jsem byl plně přesvědčen, že případ dopadne dobře – a najednou mi pacient sdělil, že nemohou pokračovat a pak přišly slova: „Zpatal jsem se, „Proč nemůžete pokračovat? Nemáte peníze nebo co se děje?“ Řekli, „Ach ne, to není příčina. Nemám přenos.“ Řekl jsem, „Díky bohu, že nemáte přenos! Přenos je nemoc. Mít přenos je nenor-

mální. Normální lidé nikdy nemají přenosy.“ Analýza potom znovu kihně a pěkně pokračovala.

Nepotřebujeme přenos právě tak, jako nepotřebujeme projekci. Samozřejmě, že lidé je stejně mají. Mají vždy projekce, ale ne takového druhu, jaké očekávají. Přecitli si ve Freudovi o přenosu nebo byli u jiného analytika a bylo do nich napumpováno, že mají mít přenos, jinak se nikdy neuzdraví. To je naprosto nesmysl. Přenos nebo žádný přenos – to nemá co dělat s léčbou. Tyto projekce se vyskytují jen díky zvláštnímu psychologickému stavu a stejně jako jiné projekce rozpuštíme tím, že je učiníme vědomými, musí se přenos také zrušit uvědoměním. Když zde žádný přenos není, tím lépe. Získáte stejný materiál i tak. Není to přenos, jenž umožňuje pacientovi, aby odhalil svůj materiál; všechno materiál, který si můžete přát, dostanete ze snů. Sny přinesou vše, co je potřebné. Když pracujete pro přenos, velmi pravděpodobně jej vyprovokujete a výsledek analýzy bude špatný; protože přenos můžete vyvolat jen naznačováním špatných věcí, vzbuzováním očekávání, dáváním zastiřených slibů, které nemáte v úmyslu dodržet, protože nejste s to. Nemůžete mít přece poměr s jedenácti tisíci panami, a tak podvádíte lidi. Analytik nesmí být příliš přátelský, jinak se tím chytí; způsobí efekt, jenž překročí jeho možnosti. Nemůže zaplatit účet, když je mu předložen a neměl by vyvolávat něco, za co není ochoten zaplatit. I když analytik dokonce myslí, že to dělá pro dobro pacienta, je to velmi seštiné a je to vždy velká chyba. Nechte lidi, kde jsou. Nezáleží na tom, zda analytika mluví nebo ne. Nejsme všichni Němci, kteří chtějí být sentimentální. Pacientův problém je naučit se správně, jak má žít svůj vlastní život a nepomůžete mu, když se do toho zaplete.

To jsou některé příčiny přenosu. Obecnou psychologickou příčinou projekce je vždy aktivované nevědomí, které hledá výraz. Intenzita přenosu je ekvivalentní významnosti projikovaného obsahu. Silný přenos prudkého charakteru odpovídá ohavnému obsahu; obsahuje něco důležitého, něco, co má pro pacienta vysokou hodnotu. Ale dokud je to projikováno, jeví se to tak, že analytik ztělesňuje tuto nejcennější a nejdůležitější věc. Nemůže si pomoci, že se ocitl v této nešťastné situaci, ale musí tuto hodnotu vrátit pacientovi a analýza není skončena, dokud pacient tento poklad neintegrovat. Takže když do vás pacient projikuje

například spásitelský komplex, musíte mu vrátit přinejmenším nějakého spásitele – necht by to znamenalo cokoliv. Ale ty tím spásitelem nejste, zcela určitě ne.

Projekce archetypické povahy znamenají pro analytika zvláštní obtíž. Každá profese s sebou nese své specifické nesnáze a nebezpečí analýzy spočívá v inflování přenosovými projekcemi, a to zvláště archetypickými obsahy. Když pacient předpokládá, že jeho analytik je splněním jeho snů, že není obyčejný lékař, ale duchovní hrdina, jakýsi spásitel, analytik samozřejmě řekne: „Jaký nesmysl je to chorobné. Je to hysterické přehánění.“ A přesto mu to zalichotí, je to přece příliš hezké. A navíc – má v sobě stejné archetypy. Takže si začne myslet: „Pokud jsou vůbec spásitelé, je docela dobře možné, že jsem jedním z nich.“ a připustí to, nejdříve váhavě a potom mu to bude stále jasnější, že je opravdu nějakým mimořádným jedincem. Pomalu je uchvácen a stává se výjimečným. Je nesmírně ne důtklivý, citlivý a možná se stane otravou v lékařských společnostech. Nemůže se již bavit se svými kolegy, protože je já nevím co. Stává se velmi nepřijemným nebo se strání lidské společnosti, izoluje se a je mu čím dál jasnější, že je opravdu strasně důležitý chlapík s obrovským duchovním významem, snad stejně jako mahátmové v Himálaji, a je zcela pravděpodobné, že těž patří k velkému bratrstvu. A potom je pro svou profesi ztracen.

Máme velmi nešťastné příklady tohoto druhu. Znam řadu kolegů, kteří takto dopadli. Nebyli s to odolat neustálému náporu kolektivního nevědomí pacientů – případ za případem projíkájejících spásitelský komplex a náboženské očekávání a naději, že možná analytik se svým „tajným vědění“ může vlastnit klíč, který Církev ztratila, a tak by jim mohli odhalit spásnou pravdu. Všechno je to velmi jemné a velmi osidně pokušení a oni mu podlehli. Identifikují se s archetypem, objeví svou vlastní virtu, a protože potřebují učedníky, kteří v ně uvěří, založí sektu. Stejný problém planí také pro zvláštní politice psychologů různých škol, když mají diskutovat o svých rozdílných pojetích rozumné, přátelským způsobem a pro tendenci typickou pro naše vědní odvětví uzavírat se do malých skupin a vědeckých sekt s vlastní virtu. Všechny tyto skupiny ve skutečnosti pochybují o své výlučné pravdě, a proto všichni sedí spolu a říkají tutéž věc tak dlouho, dokud ji nakonec neuvěří. Fanatismus je vždy příznakem potlačené pochybnosti. Můžete to studo-

vat v historii Církve. V dobách, kdy Církev začíná kolísat, stává se její vystupování fanatické nebo vznikají fanatické sekty, protože musí být uhašena skrytá pochybnost. Je-li někdo opravdu přesvědčen, je naprosto hledisku bez zvláštního odporu.

Je to typické profesionální riziko psychoterapeuta, že se psychicky infikuje a otráví projekcemi, jimž je vystaven. Musí se neustále strážiti před inflací. Ale jed jej nezabíhá pouze psychologický; může dokonce narušit jeho sympatický systém. Pozoroval jsem celou řadu zcela mimořádných případů fyzické nemoci mezi psychoterapeuty, nemoci, jež nezapadala do známé lékařské symptomatologie a kterou připisují účinku tohoto neustálého náporu projekcí, od nichž analytik neodlišuje vlastní psychologii. Zvláštní emocionální sláv pacienta má nakažlivý efekt. Dalo by se skoro říci, že vzbuzuje podobné vibrace v nervovém systému analytika, a proto – jako psychiatri – mají psychoterapeuti tendenci stát se trochu podivnými. Tento problém bychom měli mít na mysli. Zcela určitě to patří k olázcce přenosu.

Máme nyní hovorní o *terapii přenosu*⁷³⁾. Je to nesmírně složitě a obtížné téma a obávám se, že vám budu říkat určité věci, které znáte právě tak dobře jako já, ale abych byl systematický, nemohu je pomítnout. Je zřejmé, že přenos musí být zrušen a musí se s ním zacházet stejně, jako by to analytik dělal s každou jinou projekcí. Prakticky to znamená: musíte přimět pacienta k tomu, aby rozeznal *subjektivní hodnotu* osobních a neosobních obsahů svého přenosu. Neboť projíkuje nejen osobní materiál. Jak jste právě slyšeli, obsahy mohou být právě tak dobře neosobní, to znamená archetypické povahy. Spásitelský komplex není určité osobní motiv; je to celosvětové očekávání, myšlenka, kterou najdete na celém světě a v každé historické epoše. Je to archetypická představa magické osobnosti⁷⁴⁾.

Na začátku analýzy jsou přenosové projekce nevyhnutelným opakovaním pacientových předchozích osobních zkušeností. V této fázi se musíte zabývat všemi vztahy, které měl pacient předtím. Máte-li napří-

⁷³⁾ K Jungovým novějším názorům na tento problém viz *The Psychology of the Transference*. Sebrané spisy (angl. vyd.) sv. 16.

⁷⁴⁾ C. G. Jung: *Two Essays*. Sebrané spisy (angl. vyd.) sv. 7, odst. 374 a násl.

vůči *inressio divina* prostřednictvím Církve, která je viditelnou formou duchovního království. (Pozn. př.: *interredo*, lat. vstoupiti mezi něco, býti mezi něčím, zakročiti; *inressio* = zakročení; zprostředkování, zaručení.) V katolickém ritu dokonce do manželství – kde bychom předpokládali, že nejdůležitější je, aby právě tento jedinčný muž a tato jedinečná žena byli spojeni a konfrontováni – zasahuje Církve; *inressio sacerdotis* (zakročení, zprostředkování kněze, pozn. př.) zabírá uje bezprostřednímu kontaktu páru. Kněz reprezentuje Církve a Církve je vždy přítomna ve formě zpovědi, která je povinná. Tato intervence není způsobena zvláštní lší Církve; je to spíše její velká moudrost a je to myšlenka sahající k samým počátkům křesťanství, že se neženíme a nedáváme pouze jako muž a žena; bereme se a jsme oddáváni *in Christo*. Vlastním antickou vázu, kde je znázorněn sňatek z dob raného křesťanství. Muž a žena se vzájemně drží za ruku v rybě; ryba je mezi nimi a Ryba je Kristus. Tímto způsobem je pár spojen v Rybě. Jsou odděleni a spojeni Kristem; Kristus je mezi nimi, je představitelem síly, která má oddělovat člověka od pouhých přírodních sil.

Tento proces separace od přírody je prováděn v dobře známých iniciálních obřadech nebo pubertálních rituálech primitivních kmenů. Když se blíží puberta, jsou chlapci náhle odvoláni. V noci slyší hlasy duchů a řev vydávány zvláštními nástroji (bullroarsers – dřevěná prkénka uvázaná na struně, jimiž se točí rychle kolem hlavy, vydávají zvuk podobný řevu býka; pozn. překl.) a žádá žena nesmi vyjít z domu, jinak je okamžitě usmrcena. Potom jsou chlapci odvedeni do domu v lese, kde musí přestát různé kruté zkoušky. Nesmi promluvit; je jim řečeno, že jsou mrtví a pak je jim řečeno, že jsou znovuzrozeni. Dostanou nová jména, aby se dokázalo, že již nejsou stejné osobnosti jako předtím a tak již nejsou dětmi svých rodičů. Iniciace může jít dokonce tak daleko, že matky již nesmi se svými syny po jejich návratu mluvit, protože mladí muži už nejsou jejich děti. U Hotentotů dříve musel chlapec tu a tam mít jeden incestní styk s matkou, aby dokázal, že už není jeho matka, ale pouze žena jako ostatní.

Náš příslušný křesťanský obřad ztratili hodně ze své důležitosti; ale když studujete symboliku křtu, vidíte stále stopy původního významu. Naše komnata zrození je křtelnice; je to ve skutečnosti *placina*, rybníček, v němž je člověk jako malá rybka; je symbolicky utopen a pak

znovuzrozen. Je vám známo, že první křesťané byli skutečně ponořováni do baptisteria, které bývalo mnohem větší, než je teď; v mnohých starých kostelích byla kaple určená ke křtění budova sama o sobě a byla vždy postavena na kruhovém půdorysu. V den před velkonoce má katolická Církve zvláštní obřad pro svěcení křtelnice, Benedictio Fontis. Občejná přírodní voda je zbavována všech příměsí zlych sil a přeměněna v znovuztvující a očišťující pramen života, neposkvrněné láno božského zdroje. Potom kněz rozdělí vodu čtyřnásobným znamením kříže, třikrát na ni dýchne, třikrát do ní ponoří posvěcenou velkonoční svíci jako symbol věčného světla a současně jeho vzývání vyvolává sílu a moc Ducha svatého, aby sestoupil do křtelnice. Z tohoto *hierogamios* – posvátného sňatku mezi Duchem svatým a křesťní vodou jako lámem Církve – je člověk znovuzrozen do pravé nevinnosti nového dětství. Je z něho sňato poskvrnění hříchem a jeho přirozenost se spojí s obrazem Božím. Není již poskvrněn pouhými přírodními silami, je obnoven jako duchovní bytost.

Víme také o jiných institucích, jež vydělují člověka z přírodního stavu. Nemohu se tím zabývat příliš podrobně, ale když studujete psychologii primitivů, zjistíte, že všechny důležité životní události jsou spojeny se složitými ceremonii, jejichž účelem je odpoutat člověka od předšlé fáze existence a pomoci mu přenést jeho psychickou energii do další fáze. Když se nějaká dívka vdává, musí se odpoutat od rodičovských obrazů a neměla by být připoutána k projekci otcovského obrazu do svého manžela. Proto v Babylónu existoval zvláštní obřad, jehož účelem bylo oddělit dívku od obrazu otce. Je to ritus chrámové prostituce, v němž se dívky z dobrých rodin musely oddat cizinci, jenž navštívil chrám a pravděpodobně se již nikdy nevrátí, a strávit s ním noc. Známe podobnou instituci ze středověku, totiž *ius primae noctis* – právo první noci, které měl feudální pán vůči svým nevojníkům. Nevěsta musela strávit svou svatební noc s feudálním pánem. Rituálem chrámové prostituce byl vytvořen velmi působivý obraz, jenž koludoval s obrazem muže, kterého si mladá žena hodlala brát, takže když se v manželství vyskytly obtíže – protože i v oněch dobách se občas vyskytovaly obtíže – regrese, jenž je přirozeným výsledkem, se nevracela k obrazu otce, ale k obrazu cizince, kterého kdysi jednou potkala, mlence, jenž přišel z neznámých zemí. Nepadla tedy zpět do dětství, ale

k lidské bylosti odpovídající jejímu věku a tak byla dostatečně ochráněna proti infantilní regresi.

Tento obřad ukazuje velmi krásně pozorování lidské psyché. Neboť v ženě je archetypický obraz milence ve vzdálené, cizí zemi, muže, jenž přijde přes moře, jednou se s ní setká a pak opět odejde. Znáte tento motiv z Wagnerova *Bludného Holanďana* a z Ibsenovy *Paní z námoří*. V obou dramatech hrdinka čeká na cizince, který má přijít zdaleka ze zámoří, aby s ní prožil velkou lásku. Ve Wagnerově operě se hrdinka zamiluje do jeho skutečného obrazu a zná její dokonce dříve, než on přijde. Hrdinka Ibsenovy *Paní z námoří* ho již jednou předtím potkala a má neustále nutkání chodit k moři a očekávat jeho návrat. V onom babylónském obřadu je tento archetypický obraz konkrétně prožíván, aby se žena odpoutala od rodičovských obrazů, jež jsou reálnými archetypickými obrazy, a tudíž jsou nesmírně silné. Napsal jsem malou knížku o vztazích mezi já a nevědomím⁷⁵⁾, kde jsem popsal případ projekce obrazu otce u ženy, kterou jsem léčil a jak se tento problém potom vyvinul pomocí analýzy archetypického obrazu, jenž byl v základě tohoto otcovského přenosu.

První fáze léčení přenosu nezahrnuje jen to, že pacient pozná, že se dosud dívá na svět z hlediska její, školní třídy a podobně, tedy projekci a očekáváním všech pozitivních a negativních autoritativních postav své osobní zkušenosti; toto poznání se zabývá pouze objektivní stránkou. Aby se vytvořil skutečně zralý postoj, musí vidět *subjektivní hodnotu* všech těchto obrazů, jež se zdají mu působit obtiže. Musí je integrovat do své vlastní psychologie; musí zjistit, jakým způsobem jsou součástí jeho samého; jak například popisuje nějakému *objektu* pozitivní hodnotu, když ve skutečnosti je to on sám, kdo by mohl a měl tuto hodnotu rozvíjet. A stejným způsobem: když projikuje negativní kvality a proto nenávidí a zavrhuje objekt, musí odhalit, že projikuje svou vlastní inferiorní stránku, svůj stín, protože raději chce mít optimistický a jedinstanný obraz sebe sama. Freud, jak víte, se zabývá pouze objektivní stránkou. Ale nemůžete pomocí pacientovi opravdu asimilovat obsahy jeho neuroózy tím, že mu upřete dětinský nedostatek odpovědnosti nebo tím, že rezignujete před slepým osudem, jehož je obětí. Jeho neuroóza pro

něj znamená, že se má stát celistvou, úplnou osobností, a to zahrnuje poznání a uznání celé své bylosti a zodpovědnost za celou svou bylost, funke. Z své dobré i špatné stránky, své superiorní stejně jako své inferiorní funkce.

Předpokládejme tedy, že projekce osobních obrazů byla probírána a dostatečně vyřešena, ale je zde stále přenos, který jednoduše nemůžete rozpustit. Potom přecházíme k *druhé fázi* terapie přenosu. Tou je *rozlišení osobních a neosobních obsahů*. Osobní projekce, jak jsme viděli, musí být rozpuštěny; a mohou být rozpuštěny pomocí vědomého rozpoznání, uvědomění. Ale neosobní projekce nemohou být zničeny, ponevadž patří k strukturálním prvkům psyché. Nejsou to pozůstatky minulosti, z kterých se má vyrůstat; jsou to naopak účelné a kompenzační, vyrovnávací funkce, které jsou svrchované významně. Jsou důležitou ochrannou proti situacím, v nichž by člověk mohl ztratit hlavu. V jakékoli panické situaci – ať již vnější nebo vnitřní – archetypy zasahují a umožňují člověku reagovat instinktivně adaptivním způsobem, jako kdyby tu situaci již odjakživa znal: reaguje způsobem, jakým lidstvo vždy reagovalo. Proto je tento mechanismus životně důležitý.

Rozumní se samo sebou, že projekce těchto neosobních obrazů do analytika musí být staženy zpět. Ale vy pouze rozpouštíte *akt* projekce a neměli byste a ani skutečně nemůžete rozpustit její *obsahy*. Samozřejmě, že ani pacient nemůže asimilovat neosobní obsahy do své osobní psychologie. Skutečnost, že jsou to neosobní obsahy, je právě důvodem pro jejich projekci: člověk cítí, že nepatří do jeho subjektivní psyché, musí být umístěny někde mimo jeho já a pro nedostatek vhodné formy jsou umístěny do lidského subjektu jako jejich schránky. Proto musíte být nesmírně opatrní při zacházení s neosobními projekcemi. Bylo by například velkou chybou říci pacientovi: „Vidíte, promítnáte do mně jednoduše obraz Spasitele. Jaký je to nesmysl očekávat spasitele a čímli mě zodpovědíte.“ Setkáte-li se s takovým očekáváním, berte je vážně; najdete je všude. Podívejte se například na Itálii nebo na Německo. V Anglii nemáte v současnosti Spasitele a ve Švýcarsku nemáme žádné; ale nevěřím, že bychom se tak značně lišili od zbytku Evropy. Naše situace je poněkud jiná než situace Itálii a Němců; jsou možná trochu méně vyvážení; ale i my bychom potřebovali jen málo. V těchto zemích

⁷⁵⁾ *Two Essays*, odst. 206.

mate spásitelský komplex jako masovou psychologii. Spásitelský komplex je archetypický obraz kolektivního nevědomí a to se zcela přirozeně aktivuje v epoše tak plně problémů a desorientace, jako je naše. V těchto kolektivních událostech pouze vidíme jako přes zvlášť ověřené sklo, co se může také stát uvnitř jedince. Právě v takovém okamžiku paniky se kompenzační psychické prvky uvádějí do činnosti. Není to vůbec abnormální jev. Je to pro nás možná zvláštní, že by měly být vyjádřeny politickou formou. Ale kolektivní nevědomí je velmi iracionální a naše racionální vědomí mu nemůže diktovat, jak by se mělo projevat. Je-li ponecháno úplně samo sobě, může být samozřejmě jako aktivace velmi destruktivní: může to být například psychóza. Proto byl vztah člověka ke kolektivnímu nevědomí vždy regulován; existuje charakteristická forma, kterou jsou vyjadřovány archetypické obrazy. Neboť kolektivní nevědomí je funkce, jež je neustále v činnosti a člověk s ní musí udržovat spojení. Jeho psychické a duchovní zdraví je závislé na spolupráci neosobních obrazů. Proto měl člověk vždy svá náboženství.

Co jsou náboženství? Náboženství jsou psychoterapeutické systémy. Co děláme my, psychoterapeuti? Pokušíme se vyléčit utrpení lidské psyché, lidského ducha nebo lidské duše a náboženství se zabývají stejným problémem. Protože náš Pán sám je léčitel, je lékař; léčí nemocné a zabývá se souženými dušemi; a to je přesně to, co nazýváme psychoterapií. Není to hra se slovy, nazýváám-li náboženství psychoterapeutickým systémem. Je to neipropocovanéjší systém a je za ním velká praktická pravda. Mám pěkně rozsáhlou klientelu sahající přes několik kontinentů a tam, kde žiji, jsme prakticky obklopeni katolíky, ale během posledních třiceti let jsem neměl mezi svými pacienty více než asi šest praktikujících katolíků. Naprostá většina byli protestanté a židé. Jednou jsem rozeslal dotazník lidem, které jsem neznal, s otázkou „Kdybyste měl psychologické potíže, co byste udělal? Šel byste k lékaři nebo byste šel za knězem či za farárem?“ Nepamatuji si již přesná čísla, ale pamatuji si, že asi 20 % protestantů řeklo, že by šli za knězem. Zbytek pamatují si, že asi 20 % protestantů řeklo, že by šli za knězem. Zbytek byl velmi rozhodně proti knězi a pro lékaře a nejdůležitější proti byli děti a příbuzní kněží. Odpověděli také jeden Číňan a vyjádřil to velmi hezky. Poznámka: „Pokud jsem mladý, půjdu k lékaři a jsem-li starý, půjdu za filozofem.“ Ale asi 58 nebo 60 % katolíků odpovědělo, že by šli určitě

za farárem. To dokazuje, že katolická církev, zejména se svým přísným systémem zpovědi a svým usměrňováním svědomí je terapeutická instituce. Měl jsem několik pacientů, kteří po mé analýze vstoupili do katolické církve, stejně jako jsem měl některé pacienty, kteří teď chodí do tzv. Hnutí oxfordské skupiny – s mým požeháním! Myslím si, že je naprostou správně používat těchto terapeutických institucí, které nám dala historie a přál bych si, abych byl dosud ještě středověkým člověkem, jenž by se mohl připojit k takovému vyznání. Naneštěstí to vyžaduje poněkud středověkou psychologii a já nejsem dostatečně středověký. Ale z toho vidíte, že беру vážně archetypické obrazy a vhodnou formu pro jejich projevy, protože kolektivní nevědomí je skutečně závazný faktor lidské psyché.

Všechny ony osobní věci – jako incestní sklony a jiné dětinské projevy – jsou pouhý povrch; to, co nevědomí ve skutečnosti obsahuje, jsou velké kolektivní události doby. V kolektivním nevědomí jedince se připravuje historie; a když jsou archetypy aktivovány v řadě jedinců a dostanou se na povrch, ocíláme se uprostřed historie, jako jsme v ní v současnosti. Archetypický obraz, který tato chvilka vyzádává, vstoupí do života a všichni jsou jim strženi. To je to, co vidíme dnes. Viděl jsem to přicházet; v roce 1918 jsem řekl, že „plavá bestie“ se převrací ve svém spánku a že se v Německu něco stane⁷⁹⁾. Žádný psycholog tehdy vůbec nechal, co jsem tím myslel, protože lidi jednoduše vůbec nezapadne, že naše osobní psychologie je jen tenká kůže, jen vlnka na oceáně kolektivní psychologie. Mocný faktor, faktor, jenž mění celý náš život, který mění povrch nám známého světa, jenž dělá historii je kolektivní psychologie a tato kolektivní psychologie se řídí zákony zcela odlišnými od zákonů našeho vědomí. Archetypy jsou velké rozhodující síly, ony způsobují skutečné události, a ne naše osobní úvahy a praktický intelekt. Před světovou válkou říkali všichni inteligentní lidé: „Nebudeme mít už žádnou válku, jsme příliš rozumní na to, aby se to mohlo stát a náš obchod a finance jsou mezinárodně propojeny tak, že válka absolutně nepřichází v úvahu.“ A potom jsme vyvolali a předvedli tu nejhorší válku, jaká vůbec existovala. A nyní lidé začínají opět

⁷⁹⁾ C. G. Jung: *The Role of the Unconscious*. Sebrané spisy (angl. vyd.), sv. 10, odst. 17.

mluvit ty pošelilé řeči o rozumu a mirových plánech a podobných věcech: dělají se slepými tím, že lpi na dětinském optimismu – a jen se podívejte na skutečnost! Archetypické obrazy docela určitě rozhodují o osudu člověka. Rozhoduje nevědomá psychologie člověka, a ne to, co si myslíme a mluvíme v mozkové komůrce nahore v podkrovní svět-ničce.

Kdo by si byl v roce 1900 pomyslel, že o 30 let později se budou v Německu díti takové věci, jaké se tam dnes dějí? Uvěřili byste, že celý národ vysoce inteligentních a kultivovaných lidí může být uchvácen fascinující silou archetypu? Viděl jsem to přicházet a dovedu to popo-pit, protože znám sílu kolektivního nevědomí. Ale na povrchu to vy-padá jednoduše neuvěřitelně. Dokonce i moji osobní přátelé jsou fascino-váni a když jsem v Německu, věřím tomu sám, chápu to všechno a vím, že to musí být tak, jak to je. Nedá se tomu odolat. Jde vám to pod pás, a ne do vaší mysli, váš mozek je prostě nanic, je zachvácen váš sympatic-ký systém. Je to síla, která fascinuje lidi zevnitř, je to kolektivní nevědo-mí, jež je aktivováno, je to oživený archetyp, jenž je společný všem. A poněvadž je to archetyp, má historické aspekty a bez znalosti histo-rie⁷⁷⁾ nemůžeme události pochopit. Je to německá historie, jež je dnes prožívána, stejně jako fašismus je živoucí italská historie. Nemůžeme se vůči tomu chovat jako děti tím, že máme intelektuální rozumné myšlen-ky a říkáme: to by nemělo být: To je právě dětinské. Toto je skutečná historie, to je to, co se skutečně děje s člověkem, co se vždy dělo a je to mnohem důležitější než naše malé osobní strasti a naše osobní přesvěd-čení. Znáám velmi vzdělané Němce, kteří byli stejně rozumní, jako si myslím, že jsem já nebo jak si myslíte, že jste vy. Ale převálila se přes ně vlna a úplně odplavila jejich rozum a když s nimi mluvíte, musíte připustit, že s tím nemohli nic dělat. Uchvátíli je nepochopitelný osud a nemůžete říci, zda je správný nebo špatný. Nemá to co činit s rozum-ným úsudkem, je to prostě historie. A když se přenos vašeho pacienta dotkne archetypů, dotýkáte se mý, která může explodovat, tak jak ji vidíme explodovat kolektivně. Tyto neosobní obrazy obsahují obrov-skou dynamickou sílu. Bernard Shaw říká v *Clowěku a madřičověku* (Man and Superman): „Toto stvoření Člověk, jež je ve svých vlastních sobec-

⁷⁷⁾ C. G. Jung: *Wortan*. Sebrané spisy (angl. vyd.), sv. 10.

kých záležitostech zhabělec až do morku kostí, bude pro myšlenku bojovat jako hrđina⁷⁸⁾“. Samozřejmě, že nebudeme nazývat fašismus nebo hitlerismus ideami. Jsou to archetypy, takže bychom řekli: Děje lidem archetyp a celý dav se pohne jako jeden muž, nikdo mu neodolá. Protože archetypické obrazy mají tuou obrovskou dynamickou sílu, nemůžete je „odargumentovat“. Proto jediná věc, jež se dá dělat ve *terti fázi* terapie přenosu, je *odlišit osobní vztah k analytikovi od neosobních faktorů*. Je naprosto pochopitelné, že když jste pro pacienta pečlivě a čestně pracovali, má vás rád a protože jste na něm udělali kus slušné práce, máte ho rádi, ať už je to muž nebo žena. To je zcela samozřejmé. Bylo by svrchované nepřirozené a neurotické, kdyby pacienti osobně alespoň trochu neuznal, co jste pro něho udělali. Osobní lidská reakce na vás je normální a rozumná, proto ji nechte být, zaslouží si, aby žila; není to již přenos. Ale takový postoj k analytikovi v lidské a slušné formě je možný jen tehdy, když není narušen nepoznanými neosobními hodnotami. To znamená, že na druhé straně zde musí být plně poznání významnosti archetypických obrazů, z nichž řada má náboženský cha-rakter. Nezáleží na tom, zda se domníváte, má-li nacistická bouře v Německu náboženskou hodnotu či ne. Má. Nezáleží na tom, jestli si myslíte, že Duce je náboženská postava nebo ne, protože je náboženská postava. V tyto dny můžete dokonce číst potvrzení v novinách, kde citují veš o římském císařovi: Ecce deus, deus ille, Menalca.⁷⁹⁾ Fašismus je latinskou formou náboženství a jeho náboženský charakter vysvětluje, proč je celá věc tak úžasně uchvacující.

Důsledkem uznání důležitosti neosobních hodnot může být, že váš pacient vstoupí do nějaké církve nebo k nějakému náboženskému vy-znání či k něčemu takovému. Jestliže není schopen pojmut svou zkuše-nost kolektivního nevědomí v rámci dané náboženské formy, pak začí-nají potíže. Potom nemají neosobní faktory žádnou nádobu a pacienti spadne zpět do přenosu a archetypické obrazy zkazí lidský vztah k ana-lytikovi. Potom analytik *je* spasitel nebo běda mu, není-li jím, když by

⁷⁸⁾ Jednání III., v řeči Dona Juana, nakl. Penguin, 1952, s. 149.

⁷⁹⁾ Srov. Vergilius, V. ekloga, 64. „ipsa sonant arbusta: „deus, deus ille, Menalca!“ .. volně přeloženo: „on je bůh, bůh Menalkas!“.

měl být! Protože analytik je pouze lidská bytost; nemůže být ani spasitel ani nějaký jiný archetypický obraz, jenž je aktivován v pacientově nevědomí.

Ke zvládnutí tohoto nesmírně složitého a důležitého problému jsem vypracoval zvláštní techniku na vrácení těchto projikovanych neosobních hodnot zpět jedinci. Je to poněkud složitá technika a večera večer jsem vám právě chtěl něco z ní ukázat v souvislosti s oním snem. Neboť říká-li nevědomí, že pod křesťanským chrámem je tajná místnost se zlatou nádobou a zlatou dýkou, neže. Nevědomí je příroda a příroda nikdy nelže. Zlato tam je, poklad a velká hodnota tam jsou.

Kdybych měl příležitost, pokračoval bych a pověděl vám něco o tom pokladě a o prostředcích, jak jej ochránit. A pak byste viděli zdůvodnění te metody, která umožňuje jedinci být ve spojení se svými neosobními obrazy. V této situaci na to mohu pouze upozornit a odkázat vás na své knihy, kde je další materiál⁸⁰⁾.

Tuto úroveň fázi terapie přenosu nazývám *objektivace neosobních obrazů*. Je to podstatná část procesu induvance⁸¹⁾. Jejím cílem je oddělit vědomí od objektu tak, že jedinec již nevíkládá záruku svého štěstí nebo dokonce svého života do faktorů, jež jsou mimo něj – at jsou to osoby, myšlenky nebo okolnosti – ale dospívá k poznání, že vše záleží na tom, zda má poklad nebo ne. Doshne-li se vlastnictví toho zlata, je centrum přitažlivosti v jedinci a není již v nějakém objektu, na němž je závislý. Dosáhnout takového stavu odpoutání je cílem východních praktik a je to také cílem všech učení Cirkve. V různých náboženstvích je poklad projikován do svatých postav, ale tato hypostáze není již pro moderní osvícenou mysl možná. Velmi mnoho jedinců není již s to vyjádřit své neosobní hodnoty v historických symbolech.

Jsou proto postaveni před nutnost nalézt individuální metodu, kterou by neosobní obrazy dostaly formu. Neboť tyto obrazy musí získat formu, musí žít svůj charakteristický život, jinak je jedinec oddělen od

základní funkce psyché a pak je neurotický, je dezorientován a v konfliktu sám se sebou. Ale je-li schopen objektivizovat neosobní obrazy a najít k nim vztah, je ve spojení s onou vitální psychologickou funkcí, o kterou se od úsvitu vědomí staralo náboženství.

Není možné, abych se tímto problémem zabýval detailně, a to nejen proto, že čas má přednášky uplynul, ale i proto, že v rámci vědeckých koncepcí není zdaleka možné náležitě vhodně vyjádřit životní psychologickou zkušenost. Vše, co můžeme racionálně říci o tomto stavu odpoutání, je, že její vymezíme jako určitý druh centra uvnitř psyché jedince, ale ne uvnitř já. Je to ne-já centrum. Obávám se, že bych vám musel poskytnout dlouhé pojednání ze srovnávacího náboženství, abych vám plně vysvětlil, co myslím ne-já centrem⁸²⁾. Tak se mohu pouze zmínit o existenci tohoto problému. Je to skutečně základní problém velkého množství jedinců, kteří přicházejí k analýze, a proto se musí psychoterapeut snažit nalézt metodu, kterou jim ho může pomoci vyřešit.

Jestliže použijeme takovou metodu, zvedneme pochodeň, kterou opustili naši staří kolegové v 17. století, když ji odložili, aby se z nich stali chemici. Do té míry, jak se my psychologové uvolňujeme od chemických a materiálních koncepcí psyché, přebíráme opět onu pochodeň a pokračujeme v procesu, jenž začal na Západě ve dvanáctém století – neboť alchymie byla dílem lékařů, kteří se zabývali duší.

Diskuse

Otázka:

Mohl bych položit profesorovi Jungovi velmi elementární otázku: mohl byste nám podat definici neurozy?

Professor Jung:

Neuroza je disociace osobnosti způsobená existencí komplexů. Mit komplexy je samo o sobě normální; jestliže jsou však komplexy inkom-

⁸⁰⁾ Viz zejména komentář k Tajemství zlatého květu (*The Secret of the Golden Flower*), Sebrané spisy (angl. vyd.), sv. 13 a *The Aims of Psychotherapy*, Sebrané spisy, sv. 16.
⁸¹⁾ Viz C. G. Jung: *Psychological Types*, definice 29 a *Two Essays*, odst. 266 a násl. též *A Study in the Process of Individuation*, Sebrané spisy, sv. 9 I.